

L'ART I LA VIDA

Guillem Turró

En aquest article, el professor Guillem Turró assaja una interpretació del fet artístic des d'una clau filosòfica. Basant-se en diferents textos que mostren la seva extraordinària erudició, l'autor estudia les relacions entre l'art i la vida i la funció de l'art en la cultura globalment considerada. Segons la seva perspectiva l'art representa un despullament del món i permet un accés a allò més nuclear i essencial del viure.

239

"Uno se embarca hacia tierras lejanas, indaga la naturaleza, ansía el conocimiento de los hombres, inventa seres de ficción, busca a Dios. Después se comprende que el fantasma que se perseguía era Uno-Mismo."

E. SÁBATO

*"L'art s'ocupa del difícil i del bo."
J.W. GOETHE*

L'hermenèutica artística

Cada cop que llegim Jules Verne, Borges o Stevenson sofrim una alteració de la nostra naturalesa més íntima, una transformació ben particular i singular. Cada cop que entrem en contacte amb les magnífiques planes d'un d'aquests grans creadors sentim altre cop el vertigen d'existir, la responsabilitat de ser vius i haver de fer quelcom amb la nostra vida. S'ha escrit abundantment al voltant de l'art i d'allò que l'alimenta i el fa possible, d'allò que el determina i

li dóna sentit. Utilitat, raó, plaer, gust, saber, èxtasi, mística o contemplació han estat només alguns dels conceptes utilitzats per tal de descobrir el nervi de l'activitat artística i de l'actitud estètica.

Del que estem convençuts és que l'art tindrà a veure amb qualsevol text, figura o composició que tingui la capacitat de provocar una redescrípció del món del lector o de l'espectador. L'obra d'art no només pressentirà la veritat, sinó que tindrà com a element constitutiu el poder de descriure i de transformar la realitat. La ficció –allò que defineix més consubstancialment l'obra d'art– l'haurèm d'entendre com una manera diferent de parlar sobre el mateix: el món, l'home o la societat, en paraules de Simone de Beauvoir: "Fer una obra és, en tot cas, *fer veure un món*¹."

Aquests modes excèntrics d'ésser que ens plantejarà l'art vindran propiciats per la imaginació, la destresa i el talent propis de tot artista o creador autèntic. Tota obra d'art obre el món en les seves diverses possibilitats, en el seu ésser d'una altra manera, en el seu poder ésser: tota obra d'art explora les possibilitats de la nostra vida. Tot projectant-nos en allò ofert per l'artista, ens atrevirem a desdibuixar el món tal com el coneixem –el món ordinari i quotidià, el món de cada dia– per, tot seguit, sentir-nos sol·licitats a superar-nos en aquella direcció. Tot repetint unes conegudes paraules del filòsof francès Paul Ricoeur: llegint, jo m'irrealitzo.

Les paraules de l'artista ressonen en l'espai interior de la nostra consciència, les seves creacions aventuren infinites promeses tot indagant el que som i el que podem ser, l'art és el mitjà privilegiat per a crear noves relacions amb el món. L'art autèntic no es cansarà de fornir-nos maneres d'assaborir la vida que poden ser a l'abast de tothom. En paraules de Goethe: "Tot gran artista ens captiva i ens contagia, desvetllant tota la capacitat creativa que hi hagi en nosaltres, i com ja tenim una idea de la grandesa i certes aptituds per a ella, ens imaginem fàcilment que la llavor la portem dins²."

No llegim poesia o novel·les per a refugiar-nos en un món

1 SIMONE DE BEAUVOIR. *La plenitud de la vida*. Editorial Sudamericana. p. 66
 2 J.W. GOETHE. *Máximas y reflexiones*. Edhasa. p. 234. En paraules de Larrauri: "Los grandes creadores son como buceadores: se meten en la vida, bucean hasta lo más profundo y salen a la superficie con los ojos rojos y casi sin aire en los pulmones. Arriesgan su propia salud en aras de establecer otros vínculos con la realidad. La pintura, por ejemplo, nos ofrece nuevas percepciones, nuevas perspectivas, colores, formas, composiciones hasta ese momento desconocidas. La música, por ejemplo, inventa nuevas formas de ser afectados por movimientos y ritmos." A M. LARRAURI. *El deseo*. Según Gilles Deleuze. p. 12

narcotitzant i anestesiament, per a proporcionar-nos diversió i distracció, sinó sobretot per tal d'aprofundir en la nostra condició humana, per tal de saber una mica més sobre nosaltres mateixos. Una bona obra d'art està feta per indagar el sentit ocult de les coses, per a descobrir nous mons interiors, per inquietar i sacsejar el que duem dins, per enfrontar-nos a la més inquietant i transcendent de les preguntes: *quin sentit té la vida humana?* La literatura és un intent de respondre a la pregunta sobre el secret últim i fonamental de la vida humana, una indagació constant i incansable al voltant del possible fracàs que suposa morir.

L'art no hauria de servir només per evadir-nos de la nostra vida real ni tampoc com un bàlsam reparador de la dura i crua existència. L'art haurà de servir per apartar-nos momentàniament de nosaltres mateixos per, tot seguit, reconquerir les nostres fortal·leses més inexpugnables. Després d'haver llegit un bon text literari, ja no sóc el mateix, perquè a través del mirall d'aquella obra he besllumat una altra manera de viure la vida. Com ha dit Steiner: "Llegir bé significa arriscar-se a molt. És deixar vulnerable la nostra identitat, la nostra possessió de nosaltres mateixos. En les primeres etapes de l'epilèpsia, es presenta un somni característic (Dostoievski en parla). D'alguna forma ens sentim alliberats del nostre propi cos; en mirar cap enrere, ens veiem i sentim un terror súbit, embogidor; una altra presència s'està introduint en la nostra persona i no hi ha camí de tornada. En sentir aital terror, la ment ansia un despertar brusc. Així hauria de ser quan agafem amb les nostres mans una gran obra de literatura o de filosofia, d'imaginació o de doctrina. Pot arribar a posseir-nos tan completament que, durant un lapse, ens tinguem por, ens reconeguem imperfectament. Qui hagi llegit *La metamorfosis*, de Kafka, i pugui mirar-se impàvid al mirall pot ser capaç, tècnicament, de llegir la lletra impresa, però és un analfabet en l'únic sentit que compta³."

Enfront del més empobridor dels esteticismes, sostindrem que l'art en estat pur no existeix, l'art sempre es troba impregnat de vida i, per tant, de valors humans i espirituals: la d'aquell que l'ha creat, la d'aquell al qual va destinat. Som del parer que l'art viu de la pròpia entranya de la vida humana: l'amalgama entre el real i l'imaginari. Com va dir Ortega y Gasset: "La verdadera naturaleza del hombre consiste en tener dotes, pero también en tener fallas. El hombre se compone de lo que tiene y de lo que le falta⁴".

³ G. STEINER. *Lenguaje y silencio*. Gedisa. p. 32

⁴ J. ORTEGA Y GASSET. O.C. IV, 109.

L'home és també allò que desitja i somia ser. En tota vida humana caldrà comptar amb allò que l'home vol i, per tant, allò que pot arribar a ser, el projecte encara no efectiu que tensa i dóna sentit a la seva vida. Tot recordant el Shakespeare de *La Tempesta*, estem fets de la mateixa matèria que els nostres somnis, la nostra veritat té molt a veure amb la ficció (Martin Amis). En paraules de Sábato: "Pero ¿cómo pueden ser una falsedad las grandes verdades que revelan el corazón del hombre a través de un mito o de una obra de arte? Si aún nos siguen conmoviendo las desventuras y proezas de aquel andrajoso de La Mancha se debe a que algo tan risible como su lucha contra los molinos de viento revela una desesperada verdad de la condición humana⁵."

Els creadors són aquells que ens ajuden a descobrir els llaços que ens poden unir amb la vida, a través d'ells i les seves obres ens reconeixem com el que som. Serà en aquest sentit que podrem afirmar que memòria i imaginació resulten indestriables en la creació i recepció artística, que l'artista és aquell mestre en recordar i imaginar nous horitzons. L'artista és aquell que ens ajuda a mirar el món de bell nou, a fer que el món novament ressuciti davant dels nostres ulls. Gràcies a l'escriptor i a l'artista, trobem en nosaltres possibilitats del tot insospitades, al costat del poeta també nosaltres esdevenim poetes. Ressonant en la interioritat del lector, l'artista de la paraula ens brindarà la gloriosa possibilitat de créixer i construir una vida al voltant del sentit i el valor. En paraules de Paul Auster: "La meva literatura és més simple que això, és més profunda, és, probablement, molt més ingènua. Tracta de viure i morir i trobar-li un sentit al que fem en aquest món. Totes les preguntes fonamentals que et fas quan tens quinze anys, intentar acceptar el fet que vius en aquest planeta, trobar alguna raó per a existir. Aquestes són les preguntes que impulsen els meus personatges⁶."

L'art se'ns presentarà com una de les millors maneres de trobar la bellesa que hi ha en el món, dit amb d'altres paraules, la veritat de la nostra vida, molt probablement aquella que es trobava

⁵ E. SÁBATO. *La resistencia*. Seix Barral. 50-51. La cita continuaria amb les següents paraules: "Lo mismo ocurre con los sueños, de ellos se puede decir cualquier cosa, menos que sean una mentira. Pero al sobrevalorarse lo racional, fue desestimado todo aquello que la lógica no lograba explicar. ¿Acaso son explicables los grandes valores que hacen a la condición humana, como la belleza, la verdad, la solidaridad o el coraje? El mito, al igual que el arte, expresa un tipo de realidad del único modo en que puede ser expresada." A *Ib.* p. 51

⁶ P. AUSTER. *Experimentos con la verdad*. Anagrama. p. 209

massa oculta per la prosaica i quasi sempre quotidianitat trivial. Descobrir, gràcies als artistes, que el secret de la bellesa es troba en la vida de cadascú, que la veritat, també aquella que ens comuniquen els creadors, és el que ens permet viure. Si és veritat que la imaginació neda entre les possibilitats de la vida, també ho serà que l'artista s'hi remet per tal d'elaborar i construir les seves obres, al cap i a la fi, tot allò que ens permet donar sentit a l'existència.

A través de les històries inventades pels creadors, mirem de trobar sentit a la vida i al món. A través de les experiències poètiques dels autors, podrem viure més intensament les nostres vides; mitjançant l'art assaborim la joia de viure, descobrim la nostra veritat. Això voldrà dir que l'experiència estètica es troba íntimament connectada a la més crucial de les preguntes: *qui som?* Això significarà que els batecs de la literatura estan xops de les preguntes que mai podrem deixar d'estimar, les que ens concerneixen més íntimament. La revelació i l'epifania a la qual ens crida l'art la podrem comparar a la recerca que emprén el subjecte per tal de trobar el seu camí més autèntic i veritable. El poeta obre possibilitats humanitzadores; el creador és aquell artífex gràcies al qual aconseguirem que dins la nostra experiència vital s'entrellacin realitat i desig.

L'artista és un ésser que veu la realitat filtrada per la imaginació, fa possible que els somnis travessin la nostra vida. Com genialment ens digué Schopenhauer: "L'artista ens fa contemplar el món a través dels seus ulls". Habitar aquests mons imaginaris que ens brinden els creadors significarà nodrir les nostres vides d'esperança i il·lusió, participar de tot allò que és essencialment i humanament veritable. La traça que l'artista deixarà en nosaltres serà la del record del que manca per arribar a casa, del molt que ens queda per saber de nosaltres mateixos. Tot artista s'esforça per entregar-nos veritat i bellesa, per mostrar-nos com l'ètica i l'estètica es troben en dialèctica complementarietat. Només la creació literària pot fer que seguim somiant desperts. Tot artista ens proporciona maneres noves i inèdites de mirar la realitat. A elles ens haurem d'acollir si volem conquerir la nostra felicitat i la nostra llibertat.

És evident que afirmar que la ficció i la literatura són el regne de la imaginació ja no ens haurà de resultar estrany⁸. La fic-

⁷ A. SCHOPENHAUER. *El mundo como voluntad y representación*. II. Orbis. P. 31.

⁸ Tal com dirà Kant: "El veritable camp del geni és el de la imaginació, perquè aquesta és creadora i es troba respecte altres facultats menys subjecta a la compulsió

ció és una altra forma de coneixement, és aquella porta oberta per la imaginació per descobrir-nos altrament. Serà per aquesta raó que podrem afirmar que l'art explora la vida, el possible i l'impossible, que insinua, evoca i al·ludeix tot el seguit de noves perspectives nascudes de la voluntat de futur, de saber-nos projectes existencials. L'art neix d'esquerdar la facticitat, de deconstruir i desmuntar l'establert; l'art ens convoca a la lucidesa imaginativa i alliberadora.

Les visions i construccions artístiques nodreixen i nodriran els somnis d'una vida que ja no renega de la imaginació i la fantasia. En paraules de Maffesoli: "Imaginar i realitat, en la seva fecundació mútua i en la seva inestabilitat permanent, constitueixen les condicions de possibilitat d'allò que s'ha acordat en anomenar l'existència. Ambdós suporten el treball, estan "prenyats" d'allò que els constitueix (que ells constitueixen): l'esdevenir." L'art acolorix la nostra experiència i d'aquesta manera contribueix decisivament a modificar les relacions d'aquest *ésser-en-el-món que és l'home*.

Al centre de tot aquest univers trobarem la metàfora, autèntica pedra de toc de la qual es valdrà l'artista per *re-descriure*, *re-visar* i *re-plantejar* la realitat, per ajudar-nos a veure d'una manera diferent les coses. Mitjançant la metàfora aconseguirem que, gràcies a la nostra capacitat imaginativa, es reconfiguri i es redefineixi la nostra realitat. En aquesta connexió del món del text i del món del lector, comprendre'm i ens comprendre'm en un món que sempre resta obert a noves *re-situacions*, davant del text, de la pintura o la simfonia adquirirem un coneixement més ric de nosaltres mateixos. Tot parafraçant Dilthey, l'art és l'òrgan de la comprensió de la vida. En paraules de Borges: "¿Qué significa para mí ser escritor? Significa simplemente ser fiel a mi imaginación. Cuando escribo algo no me lo planteo como objetivamente verdadero (lo puramente objetivo es una trama de circunstancias y accidentes), sino como verdadero porque es fiel a algo más profundo. Cuando escribo un relato, lo escribo porque creo en él: no como uno cree en algo meramente histórico, sino, más bien, como uno cree en un sueño o en una idea⁹." L'art se'ns mostraria com aquell estri indispensable per copsar el gran i aparentment desconcertant dictum hegelian, l'home no és el que és i és el que no és.

de les regles, per la mateixa cosa, és tant més capaç d'originalitat." A I. KANT. *Antropologia*. Alianza Editorial.

⁹ M. MAFFESOLI. *Lógica de la dominación*. Península. 82-83

¹⁰ J.L. BORGES. *Arte poética*. Crítica. p. 136-137

És per tot això que sostindrem que el valor i el sentit de l'art apel·la a la veritat. En paraules de Kant, l'art és allò que fa pensar. Com ha dit Paul Ricoeur: "Podem llegir una tragèdia grega precisament perquè la tragèdia no és una simple expressió de la ciutat grega. Gens ens importa la ciutat grega en aquell moment. L'economia de l'antiga Atenes està morta, però les seves tragèdies viuen. Tenen la capacitat de projectar-se i de parlar a lectors o oients que no són els seus contemporanis, que no són el seu auditori original. La capacitat de dirigir-se, més enllà de l'auditori immediat d'un, a un auditori desconegut i la capacitat de parlar per a diversos períodes de temps prova que les idees importants no són només reflexos. No són mers reflexos en el sentit especular¹¹."

L'art ens convocaria a un exercici de resurrecció d'allò més propi que conté la vida humana: l'imperatiu de construir-nos a partir del sentit i del valor. En tot cas, fugir d'aquells que només veuen en l'art un passatemp o una distracció. Fer-nos nostres les preocupacions i els somnis de l'artista, arrencar la vida que batega al fons d'aquelles lletres, sons o formes. Conviure amb l'art significarà precisament això: trobar la nostra identitat en el reialme de la imaginació artística. Construir la nostra vida gràcies a grans obres artístiques, comprendre la realitat a través de les creatures artístiques, veure la nostra veritat en el mirall que ens brinden els creadors.

L'artista, mestre en explorar les entranyes de la condició humana, en guiar-nos en la resistència davant dels fets, ens mostrarà tot allò que necessitarem per llegir-nos i llegir la realitat de la qual formem part. El petit cercle en què es troba l'home només existirà gràcies a l'experiència del llenguatge, a la plasmació literària o artística de la sensibilitat dels altres. Només així el nostre món es podrà ampliar i enriquir. Només d'aquesta manera el camí que tots nosaltres emprendrem serà el de la humanització i la personalització. El torrent de paraules, formes i colors transmesos pels artistes ens ajudaran a crear noves formes de vida, a comprendre el que més importa de la nostra vida. En paraules de Schöckel: "El llenguatge literari, en el seu esforç per a donar forma, no fa més estret, sinó que més aviat amplia el camp d'observació a les zones més profundes i sublimes de la vida humana. Els grans intèrprets de l'home no es diuen només Wundt o Freud o Jung, sinó també Cervantes, Shakespeare i Tolstoi"¹², o com digué en una ocasió Anais Nin: "Freud es queixava que, cada cop que descobria quelcom, ja

¹¹ P. RICOEUR. *Ideología y utopía*. Gedisa. p. 327-328

¹² DD. AA. *Hermenéutica*. Arco. p. 191. En paraules de Kundera: "Hi ha una

un poeta se li havia avançat." Sense anar més lluny, hauríem de recordar que Unamuno deia que les creacions són més importants i transcendents que els seus propis creadors¹³.

Una vida buidada del desig i l'anhel no podrà comprendre's en el mirall magnífic i resplendent que ens atorguen els textos literaris. Les seves necessitats vitals i ètiques s'esquinçaran en el mateix moment d'obrir el llibre. La nostra tesi, en aquest sentit Ortega y Gasset s'ha mostrat del tot clar, és que la cultura i l'art no serveixen per consumir sinó per a ser assumides i encarnades experiencialment i vitalment. Són les mediacions ineludibles que necessita l'home per a crear-se i recrear-se en el discórrer de l'existència humana. Tot recordant unes paraules de Neruda: "Mi vida es una vida hecha de todas las vidas: las vidas del poeta".

Enfront del perill que l'art esdevingui un mer narcòtic tan sols vàlid des de la lògica del mercat capitalista i globalitzador (els famosos índexs d'audiència que analitzen i gestionen l'apatia estúpida de l'actual home-massa occidental), plantejarem una comprensió del fenomen artístic que estarà polaritzada tant per la veritat com per l'ètica. Com ha dit Ricoeur, tot inspirant-se en el mestratge de l'Estagirita: "La tragèdia no imita l'acció, sinó perquè ella la recrea al nivell d'una ficció ben elaborada. Aristòtil pot concloure que la poesia és més filosòfica que la història, la qual resta tributària de la contingència del curs ordinari de l'acció. Ella va directament a l'essència de l'acció, precisament perquè ella connecta *muthos* i *mimèsis*, és a dir, dins el nostre vocabulari, ficció i redescrípció¹⁴." Això voldria dir que l'artista veu el general en el particular, allò que hi ha d'estructural i persistent en la condi-

diferència d'essència entre, per un cantó, la novel·la i, per un altre, les memòries, la biografia, l'autobiografia. El valor d'una biografia consisteix en la novetat i l'exactitud dels fets reals que s'hi revelen. El valor d'una novel·la, en la revelació de possibilitats fins ara ocultes de l'existència com a tal; dit amb d'altres paraules, la novel·la descobreix el que es troba ocult en cadascun de nosaltres. Un dels elogis habituals que es fan d'una novel·la consisteix a dir: m'identifico amb el personatge del llibre; tinc la impressió que l'autor està parlant de mi i em coneix; o en forma de greuge: em sento atacat, despulat, humiliat per aquesta novel·la." A Los testamentos traicionados. p. 277

¹³ En paraules del mateix Unamuno: "Usted sabe mi doctrina al respecto y la independencia de Segismundo y D. Quijote respecto a quienes nos los presentaron. Y aún más y es que esos supuestos entes de ficción son más reales, históricamente, que Calderón y Cervantes. En mi Vida de D. Quijote y Sancho y en Niebla revuelvo bastante ese modo de sentir." A Epistolario inédito (1894-1914) I Espasa Calpe. p. 120

¹⁴ P. RICOEUR. *Du text à l'action. Essais d'herméutique*, II. Seuil. p. 223

ció humana. Creiem i seguirem creient que llegim per ampliar la nostra existència solitària, que els poetes són déus alliberadors (Emerson) que donen forma i sentit a la nostra existència¹⁵, que amb les seves sàvies mans empenyen una realitat –la vida– que es troba sempre in fieri i, per tant, en camí d'arribar a ser alguna cosa.

L'art l'haurem d'entendre com un fenomen carregat de significat i valors que esperen la recepció i percepció vital de l'individu. En paraules de Fischer: "La realitat en el seu conjunt és la suma de totes les relacions entre el subjecte i l'objecte, no només les passades sinó també les futures, no només els esdeveniments externs sinó també les experiències subjectives, els somnis, els presagis, les emocions, les fantasies. L'obra d'art uneix la realitat amb la imaginació. Les bruixes de Shakespeare i Goya són més reals que els camperols i els artesans idealitzats de tantes pintures convencionals. L'elevació de la monotonia de la vida quotidiana al nivell de la fantasia en les obres de Gogol o de Kafka diu més sobre la realitat que moltes descripcions naturalistes. Don Quijote i Sancho Panza són més reals avui que centenars de personatges clars i prosaics de les novel·les "extretes de la vida."¹⁶

En els llibres, quadres i simfonies s'expressa l'autèntica realitat del món, hi ha poesia perquè existeix la llibertat i, per tant, també la veritat. L'art ens permetrà conèixer la realitat des del moment que ens proporcionarà besllums i perspectives que fins aquell moment havien resultat desconegudes o inèdites. L'art també serà un instrument privilegiat per a construir horitzons de plenitud que, malgrat no existir efectivament, existeixen en el fons del nostre cor. Només gràcies a l'art podrem fer ingràvida la nostra vida i la realitat que ens ha tocat viure, podrem desxifrar l'enigma de l'existència, habitar significativament un territori essencial-

¹⁵ En paraules de Cioran: "Ionesco em diu que en el monèleg de Hamlet només hi ha trivialitats. És possible, però aquelles trivialitats esgoten l'essencial de les nostres interrogacions. Les coses profundes no necessiten originalitat." A *Cuadernos* 1957-1972. Tusquets. p. 85

¹⁶ E. FISCHER. *La necesidad del arte*. Península. p. 126-127. En paraules d'Octavio Paz: "El Quijote es una obra animada por el principio contrario, la ironía, que es ruptura de la correspondencia y que subraya con una sonrisa la grieta entre lo real y lo ideal. Con Cervantes comienza la crítica de los absolutos: comienza la libertad. Y comienza con una sonrisa, no de placer sino de sabiduría. El hombre es un ser precario, complejo, doble o triple, habitado por fantasmas, espoleado por los apetitos, roído por el deseo: espectáculo prodigioso y lamentable. Cada hombre es un ser singular y cada hombre se parece a todos los otros. Cada hombre es único y cada hombre es muchos hombres que él no conoce: el yo es plural. Cervantes sonríe: aprender a ser libre es aprender a sonreír." A O. PAZ. *Hombres en su siglo*. Seix Barral. p. 15-16

ment racional i utòpic. L'obra d'art serà una forma d'experiència que ens posarà en contacte amb la veritat de la nostra vida. Tot parafrasejant Oscar Wilde, en cada instant de la vida hom és el que serà tant com el que ha estat. L'art és un símbol, perquè l'home és un símbol.

L'art i la llibertat

Del que hem dit fins aquest moment, se n'hauria de desprendre una gran conclusió: l'art no només ajuda a comprendre'ns sinó a transformar-nos, a esdevenir una cosa diferent de la que som. Gràcies al seu llenguatge i a les seves formes, transfigurarem els nostres paisatges interiors, la nostra concepció del món. Només gràcies al seu ajut aconseguirem deixar enrere les nostres vides petites, mediocres i vulgars. Dit altrament, llegint em desfaig de la meva identitat quotidiana i ordinària per embarcar-me en unes direccions al llarg de les quals forçosament hauré de redescobrir la meva realitat personal, allò que dóna consistència a la meva persona. Gràcies als grans personatges de la literatura universal, magnífiques invencions sorgides de les mans d'egregis creadors, aprenem del potencial que pot contenir la vida, ens deixem arrossegar i transformar pel flux de la vida. En poques paraules, aprenem a ser lliures.

L'obra artística, per exemple la peça literària, existeix tot cercant resposta, tot buscant un interpel·lador que la interpreti i l'encarni, la recreï i la visqui humanament i creativament. Tot text conté un potencial significatiu que el fa apte per replantejar les qüestions més decisives al voltant del qual s'articula l'existència humana, per poder transformar el present que ens ha tocat viure. Fondre la paraula amb la vida serà el repte a què ens convidaran els mestres de l'escriptura; perquè el veritable text està fet de paraules creadores de vida, paraules que sostenen l'obertura del possible, que ens interpel·len a buscar l'impossible. En paraules de Sábato: "La vida es libertad dentro de una situación, pero la novela es una doble libertad, pues nos permite ensayar (misteriosamente) otros destinos: es a la vez una tentativa de escapar a nuestra finitud –valor ontológico- y una evasión de lo cotidiano –valor psicológico¹⁷."

¹⁷ E. SÁBATO. *Hombres y engranajes*. Heterodoxia. p. 199-200. Alianza Editorial.

¹⁸ Un bon exemple d'aquesta postura artística serà Pablo Neruda: "A las primeras balas que atravesaron las guitarras de España, cuando en vez de sonidos salieron de ellas borbotones de sangre, mi poesía se detiene como un fantasma en medio

De la mà dels artistes, la vida s'amplia i vigoritza, es dilata tot deixant enrere la grisor i l'apatia, l'avorriment i el desencant¹⁸. Enfront d'una indústria que ens alimenta de pseudonovetats i de diversions programades al voltant del mateix, trobarem l'autèntic art nodrint-se del desig que dóna sentit a la vida. Els poetes introdueixen alguna cosa en la nostra vida, una illa per explorar, un tresor per gaudir, un anhel pel qual lluitar. Amb ells es renova la nostra existència; el món dels possibles obert per la literatura ens restaura com a homes lliures, dins la literatura es troba el major tresor de saviesa existencial. En paraules del poeta Jaccottet: "Per als que viuen rodejats d'esquemes i màscares intel·lectuals, ofegant-nos en la presó que ens han erigit, l'ull del poeta és l'ariet que fa caure els murs i ens torna, encara que només sigui per un instant, la realitat, i amb ella una possibilitat de vida¹⁹."

L'obra d'art fa problemàtica la vida tal com ens és servida per l'establishment o el poderós de torn, la creació artística ens convoca a la dissidència respecte de tot allò que *mixtifica* i aliena. El veritable art ens convoca a l'heretgia, els llibres són les millors armes per tal de combatre a favor de la nostra vida, espurnes per fer encendre la flama de la nostra felicitat. Creiem tenir ja resposta per a les preguntes formulades per Neruda: "¿Puede la poesía servir a nuestros semejantes? ¿Puede acompañar las luchas de los hombres?"

Endinsar-se en una gran obra literària és endinsar-se en la pròpia vida, és a dir, apreciar, gràcies als llibres, la distància existent entre allò viscut i el que queda per viure. Les obres d'art seran baules a partir de les quals vertebrar una cosa que es troba sempre per fer, que es va fent a partir del que són i del que em manca per ser. Si és veritat que la nostra pàtria més genuïna és la infantesa,

de las calles de la angustia humana y comienza a subir por ella una corriente de raíces y de sangre. Desde entonces mi camino se junta on el camino de todos. Y de pronto veo que desde el sur de la soledad he ido hacia el norte, que es el pueblo, el pueblo al cual mi humilde poesía quisiera servir de espada y de pañuelo, para secar el sudor de sus grandes dolores y para darle un arma en la lucha del pan.

Entonces el espacio se hace grande, profundo y permanente. Estamos ya de pie sobre la tierra." A p. 47

¹⁹ Cit. a P. AUSTER. Op. Cit. p. 100. En paraules de Kundera: "Per aquesta raser novel·lista fou per a mi quelcom més que practicar un "gènere literari" entre d'altres; fou una actitud, una saviesa, una posició; una posició que exclouia tota identificació amb una política, amb una religió, amb una ideologia, amb una moral, amb una col·lectivitat; una no-identificació conscient, obstinada, rabiosa, concebuda no com a evasió o passivitat, sinó com a resistència, desafiament, rebel·lió." *A Los testamentos tracionados*. Tusquets. p. 170

res com l'art per tornar a saber d'aquesta, res com l'art per recordar el que érem i el que encara hem de tornar a ser.

Enfront de la pragmàtica dels fets, el poeta, el pintor o el compositor recuperaran aquells mons perduts i oblidats sense els quals és impossible una vida digna i feliç. Incorporar l'art a la nostra vida haurà de ser un imperatiu ètic de primera magnitud. L'art renovaria incessantment la dialèctica en què permanentment viu instal·lat l'home; l'art equival a veure la realitat en el mirall de la crítica i la llibertat, del desig d'utopia i de plenitud. L'aventura de la literatura es confondrà amb la de la vida mateixa ja que l'art és la pàtria on passió i coneixement es confonen, on raó i somni es donen les mans per mirar de vèncer "la monotonia i la seguretat quotidiana trivial de la vida burgesa." (Marx)

A través de la ficció, entrarem en contacte amb una nova experiència del temps humà, la ficció –allò que és i no és, allò que és versemblant perquè és fruit del maridatge d'enteniment i imaginació (Kant)²⁰– s'haurà d'entendre com aquella creació que és també proposta de món alternativa a la que tots coneixem, un món habitable en què poder projectar les possibilitats més pròpies, aquelles que em caracteritzen com a individu lliure i personal. Potser per això Stendhal va dir que la bellesa era promesa de felicitat, anhel que s'albira per damunt de la materialitat pastosa i grisa.

Un representant excel·lent del plantejament que estem defensant en aquest treball seria Ernst Fischer. En la seva obra *The necessity of the art*, trobarem paraules com les que segueixen: "El que més virulència dóna als problemes de la desocialització i de la deshumanització de les arts és l'aparició d'una indústria colossal de les diversions, amb vastes masses de consumidors d'art, gràcies al perfeccionament de les tècniques de la reproducció mecànica, iniciades amb la fotografia i els discos. El caràcter bàrbar, el contingut antihumanista i el sensacionalisme brutal de molts objectes artístics fabricats per al consum en massa en règim capitalista són suficientment coneguts. [...] Un art que ignori arrogantment les necessitats de les masses i es vanaglorii de ser comprès únicament

²⁰ En paraules de Triás: "Pues el artista se remonta a las posibilidades abiertas por el acontecer que abre temporalmente la fuerza configuradora (imaginación productiva) a través de la fantasía y de la ficción. (...) El artista despliega, a través de su imaginación, a través de principios analógicos, formas sensibles en las que ningún concepto es adecuado, pero que tienen por paradigma una idea estética: suple fantásticamente, ficticiamente, lo que no es dado como facticidad al conocimiento científico ni a la acción moral. Cultural, socialmente pautada." *A Filosofía del futuro*. Ariel. p. 72

per una minoria selecta obre de bat a bat les comportes a totes les immundícies produïdes per les indústries de la diversió. Com més s'allunyen de la societat els artistes i els escriptors, més deixalles es vessen sobre el públic²¹."

L'art autèntic renega de les indústries culturals que intenten omplir la buidor i el tedi del nostre mal anomenat temps lliure; tan sols tracta d'emascarar l'avorriment consubstancial al nostre, cada cop més feixuc, temps d'oci. L'art és *pro-vocació* que crida a la rebel·lió davant l'estintolament apàtic i anodí de l'home sense atributs. L'art autèntic sempre serà hostil a convertir-se en bé de consum o objecte comercial, en quelcom cosificat i cosificador. L'art es troba prenyat d'una lucidesa revolucionària que el converteix en singular i humanitzador. L'art instaura una ruptura que ens arrenca d'allò convencional i típic, d'allò políticament correcte. L'art obre esquerdes en la maquinària social, esberla la immanència del sistema per apuntar a la felicitat; l'art posa llum a l'opacitat de les nostres vides. Els grans artistes ens inventen i, d'aquesta manera, ens ajuden a ser lliures²².

L'art desplegaria les nostres possibilitats més pròpies. Tot recordant les paraules d'Ernst Bloch, tota autèntica realitat es troba precedida per un somni. Posar en marxa la infinitud creativa del possible, il·luminar aspectes soterrats o invisibles als nostres ulls serà la meta a la qual apunta tota poiesis artística. Si és veritat que els bons poetes sempre estan de part del diable, és a dir, a favor de la negació creadora, haurem de donar-li la raó a Paz quan ens digui el següent: "La mirada maravillada del artista se desdobla en mirada inquisitiva e introspectiva. Esta actitud crítica se bifurca en dos direcciones: crítica de la sociedad y crítica del lenguaje. El novelista no se contenta con relatar una historia ni en revivir las hazañas, los amores o las iniquidades de un grupo de hombres y mujeres sino que analiza a las situaciones y a los personajes. Su relato se vuelve descripción crítica del mundo y de los hombres²³." L'art s'inscriu al bell mig del diàleg infinit que constitueix la història

²¹ E. FISCHER. Op. Cit. p. 120-121

²² En paraules de Bloom: "...Shakespeare, per a cents de milions de persones que no són europees ni de raça blanca, és un indicador de les seves emocions, de la seva identificació amb uns personatges als quals Shakespeare va donar existència a través del llenguatge. Per a ells, la seva universalitat no és històrica, sinó fonamental; ell posa en escena les seves vides. En els seus personatges, ells perceben i afronten les seves pròpies angoixes i fantasies, no les energies socials manifestes per l'inclinent Londres mercantil." A *El canon occidental*. Anagrama. p. 49.

²³ O. PAZ. *Hombres en su siglo*. p. 93

dels homes per tal de construir la seva vida des de la revolta, l'emancipació i la llibertat.

L'art, entès com a manera de pensar el món, només podrà ser una resposta al problema de la vida que transcendeix el real per projectant-nos vers altres horitzons. Enfront d'allò donat, conserva potencialitats i gèrmens de vida èticament i políticament renovadors; enfront dels òrgans manipuladors, l'art vetlla tot denunciant el món com a inacceptable (Saramago). L'art, extraordinària mescla de coneixement, dolor i esperança, dispara la condició humana vers allò que li dóna sentit tot apartant-lo de la fatalitat del present. L'art és el territori d'on brollen els fruits que fan créixer els homes autèntics. L'art ens convida a viure els nostres somnis, a convertir-los en praxi revitalitzadora i emancipadora, a reconèixer en la transformació del món la missió ètica i política més profunda.

L'art ens mostra una i altra vegada les mil versions que presenta la condició humana d'aquella criatura, l'home, al mateix temps única i comuna, singular i universal. L'art és una pràctica de subversió immillorable, el martell que ens brinden els creadors per poder trencar ídols estèrils i poders petrificats²⁴. L'art neix del dinamisme de l'aspiració, de l'asímtota i tensió infinita entre el possible i l'impossible, entre el real i l'ideal. En paraules d'Octavio Paz: "La misión del arte –al menos del moderno– no es reflejar mecánicamente a la historia ni convertirse en vocero de esta o aquella ideología sino oponer a los sistemas, sus funcionarios y sus verdugos, el invencible Sí de la vida²⁵." L'art s'entendrà com una instància ineludiblement subversiva, com l'expressió de la joia tràgica d'existir, com un somni de llibertat i felicitat plasmat en un paper, en un quadre o en una simfonia. L'art ens permetrà entreveure aquell horitzó indiscernible on es troben mar i cel, aquell punt impenetrable on es confonen i convergeixen els nostres desitjos i aspiracions. En paraules de Sábato: "El arte es un don que repara el alma de los fracasos y sinsabores. Nos alienta a cumplir la utopía a la que fuimos destinados²⁶."

Si, com deia Bloch, en el passat hi ha el futur, això voldrà dir que la memòria haurà de ser forçosament crítica i anticipadora, que l'art ens proporcionarà un instrument inigualable per

²⁴ En aquest sentit, no ens haurà de sorprendre que Nietzsche aparegui com el paradigma perfecte de filòsof-artista.

²⁵ O. PAZ. Op cit. p. 175-176

²⁶ E. SÁBATO. *La resistencia*. Seix Barral

vertebrar l'existència humana. L'obra d'art xoca amb el nostre ésser actual i és fruit d'aquesta col·lisió que s'esberla el que creiem una identitat closa i clausurada. És aleshores que la vida es descobreix a si mateixa com oberta i dinàmica. Hauríem de parlar de l'experiència de la lectura, de retrobar-nos al bell mig de l'acte lector. Només passant per aquesta confrontació amb allò que en diem autèntic art podrem transgredir el sistema establert, plantejar mons alternatius, posicionar-nos críticament enfront d'aquest món a què hem estat llançats. L'art, baluart excels que assaja aproximacions i maridatges entre l'ideal i el real, entre el que som i el que encara podem ser.

Abstract

In this article, Professor Guillem Turró attempts an interpretation of the artistic act from a philosophical perspective. Based on different texts that show his extraordinary erudition, the author studies the relationship between art and life, and the role of art in the culture considered as a whole. According to his perspective, art represents the world naked and allows for an access to those most nuclear and essential aspects of living.